

Søren Kierkegaard

Slavomír Lesňák

Život

- 1813 – 1855, Dánsko
- Prísna pietistická výchova (ako Kant)
- Zverovanie sa otca – melanchólia, prenos viny
- Smrť piatich súrodencov a matky
- Štúdium luteránskej teológie na Kodaňskej univerzite
- Vzdal sa snúbenky, verný celý život, údel
- Spor s dánskou luteránskou cirkvou
- Zosmiešnenie v bulvári - utrpenie za pravdu
- 1855 vyčerpaný padá na ulici – do bezvedomia, †

Dielo

- Zo zápiskov ešte žijúceho (1838) – kritika knihy Iba muzikant (H.Ch. Andersen)
- O pojme irónie so stálym zreteľom na Sokrata (1841)
- Bud' - alebo (1843)
- Bázeň a chvenie (1843)
- Štádiá na ceste životom (1845)
- Uzatvárajúci nevedecký dodatok k Filozofickým fragmentom (1846)
- Skutki lásky (praktická príručka kresťanskej etiky)

- Posúva filozofiu existencie do stredu záujmu
- Za zakladateľa filozofie existencie
- Básnik, revízor kresťanstva – praktická, etická stránka:

Čo znamená byť (stať sa) kresťanom?

- Reprezentoval jednotu myslenia a života

Kresťanstvo

- Pobúrenie zo spojenia objektívnej filozofie (Hegel) (odstup a ľahostajnosť) a kresťanstva
- Kritika oficiálneho kresťanstva – povrchnosť, vlažnosť, bezduchosť
- Spoločným menovateľom: zabudnutie na existenciu:

Vzhľadom na rozsiahly rozmach vedenia sme zabudli na existenciu...čo znamená existovať...na vnútornosť

Ak ľudia zabudli, čo znamená existovať v náboženskom zmysle – zabudli aj čo znamená existovať ako ľudská bytosť

Kresťanstvo - etika

- Kresťanstvo ako požiadavka a kresťanstvo ako skutočnosť sa neprekrývajú!

Christendom a Christenbed

- Prvé: kresťanstvo vo svojej pôvodnosti – Nového zákona
- Druhé: oficiálne kresťanstvo
- Prvé autentické, vnútorné
- Druhé: formálne, navonok

- Kresťanská Európa? Od narodenia kresťanom?
Nezmysel
- Konflikt s oficiálnym kresťanstvom neznamenal odmietnutie kresťanstva ako takého
- Návrat k pôvodnému kresťanstvu

Teória troch štádií života

- Estetické
- Etické
- Náboženské

Estetické štádium

- Najnižšie: hedonizmus, horáciovské *Carpe diem!*
- Zbieranie čo najväčšej sumy príjemného
- Žije pre bezprostredný okamih:
Tu a teraz chcem to a to!
- Kategórie: príjemné, nepríjemné, osud, náhoda, šťastie, nešťastie
- Životný smer mení podľa nálady, podľa príležitostí, podľa názorov ostatných
- Nemá žiadnu kontinuitu a stabilitu – nesloboda
- Nuda (po istom čase každá zábava nudnou) → zúfalstvo
- Príležitosť pre rozhodnutie sa: *Bud' – alebo!*
- Ostať v estetickom štádiu – (alebo) posun do etického

Etické štádium

- V každej voľbe – o voľbu vlastného ja
- Etické štádium – voľba seba (namiesto okolností, príležitostí z vonku, ostatných, hedonizmu, náhody...)
- Ak sa človek rozhodne raz – má zotrvať
- Byť konzistentný, kontinuita – osobnosť
- (Estetická voľba je bezprostredná - preto nie je voľbou)
- Dobro/zlo – rozdiel spozná človek, až ak zvolí (t.z.spozná) seba
- V rovine estetickej rozdiel zahalený ďalej do temnoty

Voľba seba – prvá voľba

- Voľba – základ existencializmu (prežitie voľby, sebapotvrdenie – Nietzsche)
- Každé ďalšie „bud'-alebo“ odvodené z prvej voľby – vymedzenie vlastného Ja
- Etik obracia pozornosť do vnútra (na rozdiel od estetiky) – k vlastnému charakteru
- Sebauvedomenie – nie kontempláciou, ale sebauskutočnením – činom
- Človek spoznáva, čím je a čím sa chce (má) stať
- Osobnostné črty – nie nezmeniteľné- preberá rozhodnutia

- Podriadenie života vnútorne koherentnej paradigme (Sokrates)
- Cieľom jeho etického snaženia nielen Ja – osobné
- Ale tiež ja sociálne, ja občianske
 - Etik vstupuje do hlbších vzťahov s ostatnými
 - Stále a záväzné voči iným – povinnosť k všeľudským univerzálnym hodnotám
- Avšak nedokonalosť, neschopnosť zotrvať – *bud'* - *alebo*

Náboženské štádium

- Najvyššie a najzriedkavejšie štádium
- Základná kategória – viera
- Boh – osobná a transcendentálna bytosť
- K životu vo viere: nie pozvoľna, ale: skokom (*per saltum*)
- Človek sa stáva zodpovedným pred Bohom (viac ako etik, záväznejšie)
- Viera sa nededí z pokolenia na pokolenie: musí si každá generácia vydobýť odznova, začať od začiatku

Viera - vášeň

- Oproti racionalistickej tendencii z objektivity
- Viera – emócie oproti chladu (ratio) a vlažnosti (formálne kresťanstvo)
- Skok: spretíhanie starých pút zväzujúcich jedinca bezprostrednosťou (estét)
- Skok do viery: skok do absurdna (oproti predchádzajúcemu štádiu etika) – potrebuje všetku energiu a vášeň človeka
- Absurdno – predmet kresťanskej viery (absolútny paradox)
- Tertullián, nemožno nájsť racionálne zdôvodnenie
- Viera mení absurdnosť na zmysel

Bázeň a chvenie

- Abraháмова dilema: obeta Izáka
- Nielen to najdrahšie, ale i obeta morálneho záväzku (etik)
- Aká viera je správna?
- Chvenie alebo stabilita?

Existencia

- Lat: Ex-sistere – vystúpiť z, vychádzať z ...
- V klasickej latinčine exsistere – esse – byť
- Existovať – byť v neustálom procese stávania sa
- Akt existovania – nekonečné snaženie
- Akt voľby, indiferentné k vonkajšiemu
- Bytie človeka „existuje“, ostatné neexistuje, iba „je“
*Nejde o to, čo znamená byť ľudskou bytosťou,
ale čo znamená, že ja, ty, sme ľudskou bytosťou*

Pojem úzkosti, Nemoc k smrti

- Telo, duša, duch: duch syntézou predchádzajúcich
- Človek – duch – ja: „Byť v pomere k sebe samému“
- tento pomer umožnil Boh → sloboda (pomery) → zodpovednosť
- Sloboda - možnosť možnosti → úzkosť
- Strach – z niečoho určitého
- Úzkosť – z neurčitého (brána možností)
- Antipatická sympatia, závratom zo slobody

Prvoradá povinnosť

- *Stat' sa sebou samým, celým človekom („verit' je byt“)*
- Stat' sa subjektom, rozhodovať subjektívne
- Zaujatie celej osobnosti – existovať s vášňou (vášeň zaujme celú osobnosť)

Výčitky

- Osamelosť „ja“ pred Bohom
- Absencia „ja“ k druhému
- Fanatická náboženskosť
- Milovaný alebo zatracovaný (v zmysle „Voľ seba samého!“)

Petkanič, Milan: Existenciálna etika Sørensa Kierkegaard. In Dejiny etických teórií, Bratislava: Kalligram, 2008.

J. P. Sartre (1905- 1980)

- Fáza fenomenologická (husserlovec) – Imaginácia, Náčrt teórie emócií
- Fáza existenciálna – od diela:
 - Filozofické: Bytie a ničota, Zošity o morálke, Existencializmus je humanizmus
 - Romány: Hnus (Melanchólia), Múr, – vnútorná skúsenosť individuálnej existencie jedinca; Cesty slobody
 - Dráma: Muchy, S vylúčením verejnosti (kolaborujúca tlač odmietla), Nepochovaní mŕtvi, Počestná pobehlica, Špinavé ruky
- Politické angažovanie: 1956-80: súputník komunistickej strany
 - Kritika dialektického rozumu (1960, priblíženie existencializmu k marxizmu)
- Slová (1964, Nobelova cena, odmietnutie, iba západným či rebelom z východu)

Existencia ako sloboda

- Sloboda i morálka - ontologickou otázkou
 - Vzťah k povahe ľudskej reality
 - K spôsobu bytia človeka vo svete – vedomej a konečnej bytosti
 - Existencia „tu a teraz“
 - Človek nemôže prestať byť slobodný (a teda ani zodpovedný)
 - Nijaká situácia, nijaký poriadok nemá moc nad človekom – riadiť jeho život, zaistiť pokojnú existenciu

Absolútno slobody

- Človek je buď úplne a vždy slobodný - alebo nie je
- *Ide o to, aby sme zo slobody, na ktorú sme odsúdení – urobili našu slobodu*
- Vrhnutosť do slobody človeka neodbremeňuje od povinnosti voliť
 - zradit' kamarátov, alebo i nadradenie hodnoty dôvery nad svoju smrť
 - Nejde len o to konať inak – ale za akú cenu

Morálka a hodnoty

- úlohou ontológie vytvoriť predmostie reflexie o morálke
 - objasnenie pôvodu hodnôt
 - Odkaz na kolektívne hlásané hodnoty
 - Alebo vynájdenie pôvodných hodnôt
- Všetky záväzky smerujúce zo sveta ku mne – môže moja sloboda kedykoľvek poprieť
 - som to ja, kto udržuje hodnoty v ich bytí

Úzkosť

- Nejde o psychický stav, ale o podmienku činu
- Do úzkosti sa vteľuje vedomie výberu
- Je výrazom neistoty týkajúcej sa zmyslu možností
- O zmysle rozhodujem ja (výber a čin sa nemusí podariť) - ale rozhodujem ja sám (som sám zodpovedný)
- V okamihu voľby sme opustení
- Volíme i pre druhých a zoči-voči druhým
- Voľba je realizáciou slobody, ktorá má limity v slobode druhého

Zodpovednosť

- Zodpovedám nielen za seba ale i za stav sveta, ktorý (spolu)vytváram (resp. som sa ho nepokúsil vytvoriť iný)
- Každý druh morálky, ktorý sa opiera o objektívny fundament hodnôt – podozrivý (alibizmus)
- Akýkoľvek dobrý úmysel je bez činu bezcenný
 - Dilema žiaka – výber rady, váha predsavzatí

Dobro

- Neexistuje vopred – v podobe apriórnej normy (Kant)

Je veľmi stiesňujúce, že Boh nejestvuje - s ním sa stratí možnosť vyčítať z neba hodnoty

- niet dobra *a priori*, niet nekonečného a dokonalého vedomia, v ktorom je dobro a zlo utvorené

→ vyžaduje preto konkrétne konanie dobra

„Človek nie je nič iné iba to, čo zo seba urobí.“

Ak pokladám istý skutok za dobrý, to ja sám som sa rozhodol povedať, že je skôr dobrý ako zlý

Bytie predchádza podstatu - projekt

..človek najskôr jestvuje...je naskôr ten, kto sa vrhá do budúcnosti...

vedomý, že sa... projektuje

Pred týmto projektom nič neexistuje.

Z nebies nemožno nič vyčítať a človek bude predovšetkým tým, čím zamýšľal byť.

Zodpovedný za všetkých

Keď hovoríme, že človek je zodpovedný za seba samého, nechceme tým povedať, že je zodpovedný iba za svoju individualitu, ale že je zodpovedný za všetkých ľudí.

Voliac si volí všetkých ľudí.

Opak kvietizmu

kvietizmus: urobia iní, čo nemôžem urobiť ja

- existencializmus: *človek nie je nič iné iba súhrn svojich skutkov, nič iné, iba celok svojho života*

Hodnotiť?

..hovoríť nám, že objavujeme hodnoty, znamená len to, že život nemá a priori zmysel“

..existencialista nikdy nechápe človeka ako konečný bod, lebo človek sa nepretržite utvára

*...Posudzovať možno iba hotovú maľbu. Aký to má vzťah k **morálke**? Sme v rovnakej tvorivej situácii. ... maliar sa stvoril takým, akým je, súčasne s maľbou...dielo ako celok sa včleňuje do jeho života.*

Ateizmus a morálka

Existencializmus nedokazuje, že Boh neexistuje.

Skôr vyhlasuje: keby Boh aj existoval, nič by sa na veci nezmenilo.

Alibizmus

Niet zbabelého temperamentu.

Zbabelosť spôsobuje fakt, že sa vzdávame a ustúpime.

A povaha nie je skutok.

Ako zbabelec od chvíle, keď vykonal svoj skutok. Ľudia cítia, že zbabelec ktorého vykresľujeme, je vinný za svoju zbabelosť.

Chcú, aby sme sa rodili zbabelí alebo hrdinskí.

(osud)

Revolúcia vs. revolta

- A. Camus (1913-1960) preferoval revoltu pred revolúciou
- Neexistuje privilegovaný kat
- Revolta sa vystríha krajných rizík a násilia
- Absurdno je východiskom, nie cieľom
- Pritakanie životu i odpor – proti „osudu“
- Nerezignovať, nepodľahnúť pasivite
- Žiť navzdory absurdnu